

Gauta 2010 10 12
Prano Dovydaičio premijai

TOMAS AKVINIETIS

SUMA PRIEŠ PAGONIS

TREČIOJI KNYGA. 26–37 SKYRIAI

Summa contra Gentiles. Book III. Chapter 26–37

XXVI SKYRIUS

AR LAIMĖ YRA VALIOS AKTE

- [1] Kadangi protinga substancija Dievo siekia ne tik mąstymu, bet ir valios veikimu jo geisdama, jį mylėdama ir jame matydama savo malonumą, tai kam nors gali atrodyti, jog galutinis žmogaus tikslas ir aukščiausia laimė yra ne Dievo pažinime, bet veikiau meilėje arba kuriame nors kitame su juo siejančiame valios akte:
- [2] 1. Ypač dėl to, kad valios objektas yra gėris, turintis tikslo pobūdį; o tiesa, kuri yra proto objektas, neturi tikslo pobūdžio, nebent [turi] tik tiek, kiek ir ji pati yra gėris. Todėl neatrodo, kad žmogus pasiekia galutinį tikslą proto veikimu, bet greičiau valios aktu.
- [3] 2. Be to. Aukščiausias veiklos tobulumas yra malonumas, *kuris papuošia veiklą, kaip grožis jaunystę*, kaip apie tai rašo Filosofas *Etikos* dešimtoje knygoje¹. Tad jeigu tobulas veikimas yra galutinis tikslas, tai atrodo, kad galutinis tikslas yra susijęs veikiau su valios nei su proto veikla.
- [4] 3. Dar. Atrodo, kad malonumo visada geidžiama dėl jo paties ir niekada dėl ko nors kito. Juk kvaila žmogų klausti, dėl ko jis geidžia malonumo. Bet kaip tik tai yra galutinio tikslo sąlyga, būtent, kad jo būtų siekiama dėl jo paties. Todėl atrodo, jog galutinis tikslas yra labiau valios nei proto veikloje.

| Dail. Beato Angelico

RAKTAŽODŽIAI: Tomas Akvinietis, Suma prieš pagonis, laimė, valia, Dievas, kontempliacija.

KEY WORDS: Thomas Aquinas, Summa Contra Gentiles, happiness, will, God, contemplation.

- [5] 4. Taip pat. Visi labiausiai sutaria dėl galutinio tikslo siekimo, nes tai natūralu. Tačiau dauguma labiau siekia malonumo nei pažinimo. Todėl atrodo, kad tikslas veikiau yra malonumas negu pažinimas.
- [6] 5. Toliau. Atrodo, kad valia yra aukštesnė galia nei protas: juk valia paskatina protą veikti, ir protas pradeda aktualiai svarstyti tai, ką turi habitualiai², ir ką valia nori, kad jis svarstyti. Tad atrodo, jog galutinis tikslas, kuris yra laimė, labiau yra valios akte negu proto veikloje.
- [7] 6. Tačiau lengvai parodoma, jog tai neįmanoma.
- [8] Kadangi laimė yra tikrasis protingos substancijos gėris, tai dera, kad pagal jį protingai prigimčiai tiktų tai, kas būdinga tik jai vienai. Tačiau norėjimas nebūdingas tik protingai prigimčiai: jis būdingas visiems daiktams, nors skirtingiems – skirtingai. Tas skirtingumas kyla iš to, kad daiktai nevienodai susiję su pažinimu. Mat tie, kurie visiškai negali pažinti, turi tik prigimtinį norėjimą. O tie, kurie pažįsta juslėmis, turi ir juslinį norėjimą, kuris susiskirsto į ūmumą ir geidulingumą. O tie, kurie pažįsta protu, turi ir pažinimą atitinkantį norėjimą, tai yra valią. Vadinasi, valia tiek, kiek ji yra norėjimas, nėra protingos prigimties esminis požymis, bet tik tiek, kiek ji priklauso protui. O protas pats savaime yra būdingas protingai prigimčiai. Todėl palaima, arba laimė, substancialiai ir pirmiausia proto veikloje yra labiau negu valios akte.
- [9] Dar. Visoms galioms, kurių veikimą sukelia jų objektai, objektai yra iš prigimties pirmesni už tų galių veiksmus: mat judintojas yra iš prigimties pirmesnis už savo judinamųjų judinimą. Bet kaip tik tokia yra valia, nes norėjimo objektas sukelia norėjimą. Tad valios objektas yra iš prigimties pirmesnis už jos aktą. Todėl pirmasis jos objektas yra pirmesnis už kiekvieną jos aktą. Tad valios aktas negali būti pirmasis valios objektas, kuris yra galutinis tikslas ir palaima. Vadinasi, neįmanoma, kad palaima, arba laimė, būtų pats valios aktas.
- [10] Be to. Visoms galioms, kurios geba atsigręžti į savo pačių veiksmus, dera, kad tokios galios veiksmas pirmiau būtų nukreiptas į kitą objektą ir tik po to į jos pačios veikimą. Tad norint, kad protas save suprastų kaip suprantantį, būtina, kad jis pirmiau suprastų kokį nors daiktą ir tik po to suprastų save kaip suprantantį, nes tas supratimas, kurį protas supranta, yra kokio nors objekto supratimas. Todėl reikia arba eiti į begalybę, arba, jei turime pasiekti pirmąjį supratimo objektą, tai jis bus ne pats supratimas, bet koks nors suprantamas daiktas. Panašiai dera, kad pirmuoju valios objektu būtų ne pats valios aktas, o koks nors kitas gėris. Tačiau pirmasis protingos prigimties valios objektas yra palaima, arba laimė, nes dėl jos norime visko, ko norime. Todėl neįmanoma, kad laimė iš esmės būtų valios akte.
- [11] Toliau. Kiekvienas daiktas savo prigimties tikrumą turi iš jo substanciją sudarančių dalių: juk tikras žmogus nuo nupiešto skiriasi tuo, kas sudaro žmogaus substanciją. Tačiau tikra palaima nuo netikros nesiskiria valios aktu, nes valia vienodai geidžia, myli arba džiaugiasi viskuo, kas jai pasiūloma kaip aukščiausias gėris: nesvarbu, ar jis tikras, ar netikras. O tai, ar pasiūlytas aukščiau-

- sias gėris yra tikras, ar netikras, priklauso nuo proto. Vadinasi, palaima, arba laimė, iš esmės labiau yra proto negu valios akte.
- [12] Taip pat. Jeigu kuris nors valios aktas būtų pati laimė, tai tas aktas būtų arba geismas, arba meilė, arba malonumas. Tačiau neįmanoma, kad geismas būtų galutinis tikslas. Juk geismas yra todėl, kad valia linksta į tai, ko dar neturi, bet tai prieštarauja galutinio tikslo sampratai. Meilė irgi negali būti galutinis tikslas. Juk gėris mylimas ne tik tada, kai turimas, bet ir tada, kai jo nėra: juk iš meilės geidžiant ieškoma neturimo: o jeigu jau turimo meilė yra tobulesnė, tai tik todėl, kad turi mylimą gėrį. Todėl turėti gėrį, kuris yra tikslas, yra viena, o mylėti – kita, nes dar neturimo meilė yra netobula, o jau turimo yra tobula. Panašiai ir malonumas nėra galutinis tikslas. Mat pats gėrio turėjimas yra malonumo priešastis arba tada, kai jaučiame jau turimą gėrį, arba kai anksčiau turėtą prisimeiname, arba kai viliamės ateityje jį turėti. Todėl malonumas nėra galutinis tikslas. Vadinasi, joks valios aktas negali substancialiai būti pati laimė.
- [13] Dar. Jeigu malonumas būtų galutinis tikslas, tai jis būtų geidžiamas dėl jo paties. Bet taip nėra, nes tai, kokio malonumo geidžiama, priklauso nuo to, kas tą malonumą teikia: juk malonumas, kurį teikia gera ir geistina veikla, yra geras ir geistinas, o kurį – bloga, yra blogas ir vengtinas. Taigi malonumo gerumas ir geistinumai priklauso nuo ko nors kito. Vadinasi, jis nėra galutinis tikslas, kuris yra laimė.
- [14] Dar. Teisinga daiktų tvarka atitinka prigimties tvarką, nes gamtos daiktai neklaidingai nukreipti į savo tikslą. Tačiau gamtos daiktuose malonumas yra dėl veiklos, bet ne priešingai. Juk matome, kad gamta malonumą prideda tiems veiksmai, kurie nukreipti į būtinus tikslus: pavyzdžiui, į maitinimąsi, kuris nukreiptas į individo išsaugojimą, ir į lytinių organų panaudojimą, kuris nukreiptas į rūšies išsaugojimą, nes jeigu to malonumo nebūtų, tai gyvūnai nuo būtinų veiksmų susilaikytų. Todėl neįmanoma, kad malonumas būtų galutinis tikslas.
- [15] Taip pat. Atrodo, kad malonumas yra ne kas nors kita, kaip valios poilsis kuriame nors tinkamame gėryje, panašiai kaip geismas yra valios polinkis į kurį nors siektiną gėrį. Bet kaip žmogus savo valia linksta į tikslą ir jame ilsisi, taip ir gamtos daiktai turi prigimtinį polinkį į savo tikslus, kuriuos pasiekę nurimsta. Tačiau juokinga būtų sakyti, kad sunkaus kūno judėjimo tikslas yra ne buvimas jam tinkamoje vietoje, o polinkio ramybė, dėl kurios jis tos vietos siekė. Mat jeigu gamta pirmiausia siektų polinkio ramybės, tai jos neduotų, tačiau ją duoda, kad dėl jos kūnas siektų savo vietos, kurio kaip tikslo pasiekimą lydi polinkio ramybė. Taigi tokia ramybė yra ne tikslas, o tikslo palydovas. Tad ir malonumas yra ne galutinis tikslas, o tik jo palydovas. Todėl koks nors kitas valios aktas dar labiau nėra laimė.
- [16] Dar. Jei kam nors koks nors daiktas yra išorinis tikslas, tai ir jo veikla, kuria jis tą tikslą pasiekia, vadinama galutiniu tikslu: pavyzdžiui, sakoma, kad tam, kurio tikslas yra pinigai, turėti pinigų yra tikslas, o ne mylėti arba geisti. Bet protingos substancijos galutinis tikslas yra Dievas. Todėl toji žmogaus veikla subs-

tencialiai yra jo palaima, arba laimė, kuria jis pirmiausia pasiekia Dievą. O tai yra supratimas, nes mes savo valia negalime norėti to, ko nesuprantame. Todėl žmogaus laimė substancialiai yra Dievo pažinime protu, o ne valios akte.

- [17] Todėl dabar, remiantis tuo, kas jau pasakyta, atsakymai į anksčiau išsakytus argumentus yra aiškūs.
- [18] Juk jeigu laimė tuo, kad ji turi aukščiausiojo gėrio pobūdį, yra valios objektas, tai dėl to nebūtina, kad ji substancialiai būtų pats valios aktas, kaip teigiama pirmajame argumente. Priešingai, kaip tik iš to, kad ji yra pirmasis objektas, reikia daryti išvadą, kad ji nėra jos aktas, kaip akivaizdu iš jau pasakyto.
- [19] Taip pat nebūtina, kad kiekvienas dalykas, kuris kuriuo nors būdu tobulina daiktą, būtų to daikto tikslas, kaip teigiama antrajame argumente. Mat daiktą galima tobulinti dvejopai: vienaip, kaip jau turintį rūšį; kitaip, kaip gaunantį rūšį. Pavyzdžiui, namo, kaip jau turinčio rūšį, tobulumas yra tai, į ką nukreipta namo rūšis, būtent, į apgyvendinimą: juk namas tik tam ir statomas. Todėl būtina jį įtraukti į namo apibrėžimą, kad ir apibrėžimas būtų tobulas. O namo, kaip siekiančio rūšies, tobulumas yra tai, kas tarnauja rūšies sudarymui, pavyzdžiui, jo substanciniai pradai, ir tai, kas tarnauja rūšies išsaugojimui, pavyzdžiui, pamatai, kurie dedami, kad laikytų namą, o taip pat ir tie dalykai, kurie daro gyvenimą name patogesnį, pavyzdžiui, namo grožis. Todėl tai, kas yra daikto, kaip jau turinčio rūšį, tobulumas, yra jo tikslas, kaip apgyvendinimas yra namo tikslas. Panašiai ir tikroji kiekvieno daikto veikla, kuri yra tarsi jo naudojimas, yra jo tikslas. O tai, kas yra rūšies siekiančio daikto tobulumai, nėra daikto tikslas: priešingai, daiktas yra jų tikslas, nes materija ir forma yra dėl rūšies. Mat nors forma yra radimosi tikslas, tačiau ji nėra jau atsiradusio ir turinčio rūšį tikslas: priešingai, formos reikia tam, kad rūšis būtų užbaigta. Panašiai ir tie dalykai, kurie tarnauja daikto išsaugojimui jo rūšyje, kaip sveikata ir maitinimosi galia, nors gyvūną tobulina, bet nėra jo tikslas, veikiau priešingai. Taip pat ir tie dalykai, kurie daiktą priartina prie jo rūšiai būdingos veiklos tobulumo ir prie tinkamesnio deramo tikslo siekimo, nėra to daikto tikslas, veikiau priešingai: panašiai kaip žmogaus grožis, jo kūno tvirtumas ir kiti panašūs dalykai, apie kuriuos Filosofas *Etikos* pirmoje knygoje rašo, kad jie tarsi įrankiai tarnauja laimei³. Tačiau malonumas yra ne toks veiklos tobulumas, į kurį veikla būtų nukreipta savo rūšimi, bet nukreipta į kitus tikslus, kaip valgymas savo rūšimi yra nukreiptas į individo išsaugojimą: jis yra panašus į tobulumą, kuris yra nukreiptas į daikto rūšį, nes veikiamo uoliau ir tinkamiau dėl to malonumo, kurį veikloje atrandame. Todėl *Etikos* dešimtoje knygoje Filosofas rašo, kad *malonumas veiklą tobulina, panašiai kaip jaunystė grožis*⁴, kuris yra jaunuoliui, bet ne priešingai.
- [20] Tai, kad žmonės savo valia nori malonumo ne dėl ko nors kito, nėra pakankamas požymis to, kad malonumas būtų galutinis tikslas, kaip teigiama trečiojo argumento išvadoje. Mat nors malonumas nėra galutinis tikslas, tačiau jis yra galutinio tikslo palydovas, nes malonumas atsiranda pasiekus tikslą.

- [21] Ne daugiau žmonių siekia malonumo, kuris yra pažinime, negu pažinimo. Bet daugiau yra tų, kurie siekia juslinių malonumų negu tų, kurie siekia pažinimo protu ir jį lydinčio malonumo, nes labiau išorėje esantys dalykai daugumai yra geriau žinomi, kadangi nuo juntamų daiktų prasideda žmogiškasis pažinimas.
- [22] O tai, kas siūloma penktajame argumente, jog valia yra aukštesnė už protą kaip jo judintoja, yra akivaizdžiai neteisinga. Mat pirmiausia ir savaime protas judina valią, nes valia kaip tokia yra judinama jos objektu, kuris yra suprastas gėris. Tačiau valia judina protą tarsi atsitiktinai, būtent tiek, kiek pats supratimas suvokiamas kaip gėris ir dėl to valios geidžiamas, ir būtent todėl protas aktualiai supranta. Ir šioje veikloje protas aplenkia valią, nes valia niekada nenori supratimo, nebent protas iš anksto supratimą suvoktų kaip gėrį. Ir dar kartą, valia protą aktualiai veikti skatina taip, kaip sakoma, kad veiksnys judina, o protas valią judina taip, kaip judina tikslas, nes suprastas gėris yra valios tikslas. Tačiau veiksnys judinime yra paskesnis negu tikslas, nes veiksnys nejudina, nebent tik dėl tikslo. Tad akivaizdu, kad protas be jokių išlygų yra aukštesnis už valią, o valia už intelektą – atsitiktinai ir tik tam tikru požiūriu.

XXVII SKYRIUS

KAD ŽMOGAUS LAIMĖ – NE KŪNO MALONUMUOSE

- [1] Iš to, kas jau pasakyta, akivaizdu, kad žmogaus laimė negali būti kūno malonumuose, iš kurių svarbiausi yra valgymo ir lytinių santykių teikiami malonumai.
- [2] Juk aišku, kad pagal prigimties tvarką malonumas yra dėl veiklos, o ne priešingai. Tad jeigu veikla nėra galutinis tikslas, tai ją lydintys malonumai dar labiau nėra nei galutinis tikslas, nei galutinio tikslo palydovai. Tačiau visiems žinoma, kad veiklos, kurias lydi minėti malonumai, nėra galutinis tikslas. Mat jos nukreiptos į tam tikrus aiškius tikslus: valgymas – į kūno išsaugojimą, lytinė suėitis – į palikuonių gimdymą. Vadinasi, minėti malonumai nėra nei galutinis tikslas, nei galutinio tikslo palydovai. Todėl nedera juose matyti laimę.
- [3] Dar. Valia yra aukštesnė už juslinį norėjimą, nes, kaip jau sakyta [III, 25]⁵, pati save judina. Tačiau valios akte laimės nėra, kaip jau buvo parodyta [III, 26]. Tad dar mažiau [ji galėtų būti] minėtuose malonumuose, kurie glūdi jusliniame norėjime.
- [4] Toliau. Laimė yra tam tikras tik žmogui būdingas gėris: juk gyvulio negalima vadinti laimingu, nebent tik neleistinais [vartojant šį žodį]. Tačiau minėti malonumai yra bendri ir žmonėms, ir gyvuliams. Todėl nedera juose matyti laimę.
- [5] Taip pat. Galutinis tikslas yra pats kilniausias iš visų daiktui priklausančių dalykų, nes turi geriausiojo pobūdį. Tačiau tie malonumai žmogui tinka ne pagal tai, kas jame yra kilniausio, t.y. ne pagal protą, bet pagal juslumą. Todėl tuose malonumuose nedera matyti laimės.

- [6] Be to. Didžiausias žmogaus tobulumas negali būti tame, kas siejama su už jį žemesnėmis esybėmis, bet turi būti tame, kas siejama su už jį aukštesnėmis, nes tikslas yra geresnis už tą, kuris yra [nukreiptas] į tikslą⁶. Tačiau minėti malonumai atsiranda tada, kai juslės žmogų susieja su žemesniais dalykais, t.y. su kuriais nors juntamais objektais. Tad nedera tokiuose malonumuose matyti laimę.
- [7] Toliau. Tas, kuris yra geras tik todėl, kad yra ribotas, nėra pats savaime geras, bet gauna gerumą iš ribojančiojo. Bet naudojimasis minėtais malonumais žmogui yra geras tik dėl to, kad yra ribotas, nes priešingu atveju jie vienas kitam kliudytų. Todėl patys savaime tie malonumai nėra žmogaus gėris. O tas, kuris yra aukščiausias gėris, yra pats savaime geras: juk tas, kuris savaime yra geras, yra geresnis už tą, kuris per kitą [yra geras]. Vadinasi, tokie malonumai nėra aukščiausias žmogaus gėris, kuris yra laimė.
- [8] Taip pat. Tuose dalykuose, kurie priskiriami kaip esminiai požymiai, iš labiau kyla labiau, jeigu iš paprastai kyla paprastai: pavyzdžiui, jeigu karštas šildo, tai karštesnis šildo labiau, o karščiausias šildytų labiausiai. Tad jeigu minėti malonumai būtų geri savo esme, tai maksimalus naudojimasis jais turėtų būti tai, kas geriausia. Bet akivaizdu, jog tai melas, nes besaikis naudojimasis jais laikomas yda, be to, kūnui žalingas ir į save panašiems malonumams trukdantis. Todėl patys savaime jie nėra žmogaus gėris. Vadinasi, juose žmogaus laimės nėra.
- [9] Be to. Dorybių aktai yra girtini todėl, kad kreipia į laimę. Tad jeigu minėtuose malonumuose glūdėtų žmogaus laimė, tai tas dorybės aktas būtų labiau girtinas, kuris prie jų artina, negu tas, kuris nuo jų sulaiko. Bet tai akivaizdus melas, nes santūrumo aktas labiausiai giriamas už sulaikymą nuo malonumų; dėl to taip ir vadinamas [santūrumo, saikingumo, susilaikymo aktu]. Vadinasi, minėtuose malonumuose žmogaus laimės nėra.
- [10] Toliau. Galutinis kiekvieno daikto tikslas yra Dievas, kaip aišku iš to, kas jau pasakyta [III, 17]. Todėl reikia teigti, kad galutinis žmogaus tikslas yra tai, per ką jis labiausiai priartėja prie Dievo. Tačiau minėti malonumai žmogui trukdo labiausiai priartėti prie Dievo, nes tas priartėjimas vyksta dėl kontempliacijos, kuriai minėti malonumai labiausiai trukdo, kadangi žmogų jie maksimaliai panardina į juslingumą ir taip atitraukia nuo tik mąstomų objektų. Todėl kūniškuose malonumuose žmogaus laimės nedera matyti.
- [11] Šia išvada pašalinama klaida epikūrininkų, kurie žmogaus laimę matė tuose malonumuose ir kurių vardu Saliamonas sako: *Štai ką suvokiau iš tikrųjų esant gera: žmogus turėtų valgyti, gerti ir mėgautis visais savo triūso vaisiais ir tokia yra jo dalis* (Koh 5, 17). Ir Išminties knygoje: *palikime visur savo malonumų pėdsakus, nes tai mūsų dalis ir mūsų paveldas* (Išm 2, 9).
- [12] Taip pat pašalinama klaida cerintiečių⁷, kurie sekė pasakas, kad didžiausia laimė po prisikėlimo Kristaus karalystėje bus tūkstantis metų kūniškų pilvo malonumų; todėl jie dar vadinami chiliastais, arba milenarijais.
- [13] Pašalinamos taip pat ir pasakos judėjų bei saracėnų, kurie atpildą teisingiesiems teigė esant minėtuose malonumuose, nes laimė yra atpildas už dorumą.

XXVIII SKYRIUS

KAD LAIMĖS NĖRA GARBĖJE

- [1] Iš to, kas jau pasakyta, akivaizdu, kad ir ne garbėje glūdi aukščiausias žmogaus gėris, kuris yra laimė.
- [2] Juk galutinis žmogaus tikslas ir jo laimė yra pati tobuliausia jo veikla, kaip matyti iš to, kas jau pasakyta [III, 25]. Tačiau žmogaus garbė glūdi ne jo paties veikloje, o veikloje tų, kurie jam pagarbą rodo. Todėl nedera žmogaus laimę matyti garbėje.
- [3] Dar. Tas, kuris yra gėris dėl kito ir dėl jo geidžiamas, nėra galutinis tikslas. Tačiau tokia yra garbė, nes kas nors teisingai gerbiamas tik dėl kokio nors jame esančio gėrio. Tad žmonės garbės siekia norėdami ją turėti tarsi kokio nors juose esančio gėrio liudijimą. Todėl žmonės labiau džiugina didžiųjų ir išmintingų žmonių pagarba. Taigi nedera garbėje matyti žmogaus laimę.
- [4] Toliau. Laimė pasiekama dorumu. Tačiau dorybių veikla yra savanoriška, kitaip nebūtų girtina. Todėl laimė turi būti tam tikras gėris, kurį žmogus pasiektų laisva valia. Bet garbės gavimas ne žmogaus galioje, bet veikiau gerbiančiojo galioje. Todėl garbėje nedera išvelgti žmogaus laimės.
- [5] Taip pat. Neįmanoma būti garbės vertam kitaip negu būnant geru. Tačiau ir blogieji gali būti gerbiami. Todėl geriau būti vertam garbės negu būti gerbiamam. Vadinasi, garbė nėra aukščiausias žmogaus gėris.
- [6] Be to. Aukščiausias gėris yra tobulas gėris. Tačiau tobulas gėris nepakenčia jokio blogio. O tas, kuriame nėra jokio blogio, negali būti blogas. Todėl neįmanoma būti blogu tam, kuris yra šalia aukščiausio gėrio. Tačiau įmanoma, kad blogas žmogus pasiektų garbę. Vadinasi, garbė nėra aukščiausias žmogaus gėris.

XXIX SKYRIUS

KAD ŽMOGAUS LAIMĖS NĖRA ŠLOVĖJE

- [1] Dėl to tampa akivaizdu, kad ir šlovė, kuri yra išgarsėjimas, nėra aukščiausias žmogaus gėris.
- [2] Juk, pasak Tulijaus, *šlovė yra kieno nors su pagyrimu dažnai kartojamas vardas*⁸, ir pasak Ambrozijo, ji yra *aiškus giriamasis žinomumas*⁹. Žmonės nori išgarsėti, kad juos garbintų tie, kurie pažįsta. Vadinasi, šlovės siekiama dėl garbės. Bet jeigu garbė nėra aukščiausias gėris, tai šlovė dar mažiau.
- [3] Dar. Girtinos yra tos gėrybės, kurios žmogų kreipia į tikslą. Bet tas, kuris kreipiamas į tikslą, dar nėra pasiekęs galutinio tikslo. Todėl tas, kuris jau pasiekė galutinį tikslą, negiriamas, o veikiau gerbiamas, kaip rašo Filosofas *Etikos* pirmoje knygoje¹⁰. Tad šlovė negali būti aukščiausias gėris, nes ji labiausiai glūdi gerbime.

- [4] Toliau. Pažinti yra kilniau negu būti žinomam, nes tik kilnesnieji daiktai pažįsta, o prastesnieji yra pažįstami. Todėl šlovė negali būti aukščiausias žmogaus gėris, nes ji glūdi tame, kad žmogus yra žinomas.
- [5] Taip pat. Žmogus nori būti žinomas gerais dalykais, o blogus stengiasi paslėpti. Todėl žmogui būti žinomam yra gera ir geistina dėl tų gerų dalykų, kurie apie jį žinomi. Vadinasi, tie dalykai yra geresni negu buvimas plačiai žinomu. Taigi šlovė, kuri glūdi tame, jog esi žinomas, nėra aukščiausias žmogaus gėris.
- [6] Be to. Aukščiausias gėris turi būti tobulas, kad nuramintų norėjimą. Tačiau gero vardo pažinimas, nuo kurio šlovė priklauso, yra netobulas, nes turi daugybę netikrumo ir klaidų. Todėl tokia šlovė negali būti aukščiausias gėris.
- [7] Taip pat. Aukščiausias žmogaus gėris turi būti iš visų žmogiškų dalykų pats pastoviausias, nes žmogus iš prigimties nori ilgalaikio gėrio pastovumo. Tačiau šlovė, kuri išgarsėjime glūdi, yra pati nepastoviausia, nes nėra nieko nepastovesnio už žmonių nuomonę ir pagarbą. Todėl tokia šlovė nėra aukščiausias žmogaus gėris.

XXX SKYRIUS

KAD NE TURTUOSE ŽMOGAUS LAIMĖ

- [1] Iš to akivaizdu, kad ir turtuose nėra aukščiausio žmogaus gėrio.
- [2] Juk turtų norima tik dėl ko nors kito, nes patys savaime jie neatneša jokio gėrio, o tik jų naudojimas arba kūno išlaikymui, arba kokiems nors kitiems panašiams dalykams. Tačiau tas, kuris yra aukščiausias gėris, yra geidžiamas dėl jo paties, o ne dėl ko nors kito. Todėl turtai nėra aukščiausias žmogaus gėris.
- [3] Dar. Tų dalykų, kurie žmogui labiausiai tarnauja eikvojami, turėjimas ir išsaugojimas negali būti aukščiausias žmogaus gėris. Tačiau turtai labiausiai tarnauja eikvojami, nes tokia yra jų paskirtis. Todėl turtų turėjimas nėra aukščiausias žmogaus gėris.
- [4] Toliau. Dorybės aktas yra girtinas už tai, kad priartina prie laimės. Tačiau piniginiuose reikaluose labiau girtinas yra dosnumo ir didžiadvasiškumo aktas, susijęs su pinigų eikvojimu, negu susijęs su jų kaupimu, nes tų dorybių pavadinimai paimti iš eikvojimo. Vadinasi, žmogaus laimė ne turtuose.
- [5] Taip pat. Tas, kurio pasiekime glūdi aukščiausias žmogaus gėris, turi būti geresnis už žmogų. Tačiau žmogus yra geresnis už turtus, nes jie skirti žmogui naudotis. Todėl ne turtuose aukščiausias žmogaus gėris.
- [6] Be to. Aukščiausias žmogaus gėris nepavaldus atsitiktinumui, nes atsitiktiniai dalykai ištinka nepriklausomai nuo proto pastangų. Tačiau dera, kad savo tikrojo tikslo žmogus siektu protu. O turtų kaupime atsitiktinumas vaidina svarbiausią vaidmenį. Todėl ne turtuose žmogaus laimė.

- [7] Toliau. Šitai tampa akivaizdu dėl to, kad turtai prarandami prieš žmogaus valią; ir kad jų įsigyti gali blogi žmonės, kurie būtinai stokos aukščiausiojo gėrio; ir kad turtai yra nepastovūs; ir dėl kitų panašių dalykų, kuriuos galima išvelgti anksčiau išsakytuose argumentuose.

XXXI SKYRIUS

KAD LAIMĖS NĖRA PASAULIETINĖJE VALDŽIOJE

- [1] Bet panašiai ir pasaulietinė valdžia negali būti aukščiausias žmogaus gėris, nes jos siekime labai daug lemia atsitiktinumas; ji yra nepastovi ir nepavaldi žmogaus valiai; dažnai atitenka blogiems žmonėms. Visos šios ypatybės prieštarauja aukščiausiam gėriui, kaip tai akivaizdu iš to, kas jau pasakyta [III, 28–30].
- [2] Taip pat. Žmogus labiausiai vadinamas geru pagal tai, kiek jis priartėja prie aukščiausiojo gėrio. O dėl to, kad turi valdžią, nevadinamas nei geru, nei blogu: juk nėra geras tas, kuris gali daryti gėrį, kaip žmogus nėra blogas tik dėl to, kad gali daryti blogį. Vadinasi, aukščiausias gėris nėra valdžios turėjime.
- [3] Dar. Kiekviena valdžia yra kam nors kitam. O aukščiausias gėris nėra kitam. Todėl valdžia nėra aukščiausias žmogaus gėris.
- [4] Toliau. Tai, ką galima panaudoti tiek geram, tiek blogam, negali būti aukščiausias žmogaus gėris, nes geresnis yra tas, kurio jokiam blogiui negalima panaudoti. Bet valdžią žmogus gali panaudoti tiek geram, tiek piktam, nes proto galios geba daryti priešingus dalykus. Todėl pasaulietinė valdžia negali būti aukščiausias žmogaus gėris.
- [5] Be to. Jei kokia nors valdžia būtų aukščiausias gėris, tai jai derėtų būti tobuliausia. Tačiau pasaulietinė valdžia yra netobuliausia, nes yra išsisknijusi žmonių valiose ir nuomonėse, kurios yra itin nepastovios. Ir kuo valdžia platesnė, tuo nuo didesnio žmonių skaičiaus priklauso, o tai lemia ir jos trapumą, nes tai, kas priklauso nuo daugelio, gali būti daugeliu būdų sugriauta. Todėl pasaulietinėje valdžioje aukščiausio žmogaus gėrio nėra.
- [6] Vadinasi, žmogaus laimės nėra jokiame išoriniame gėryje, nes kiekvienas likimo dovana vadinamas išorinis gėris priklauso jau minėtiems dalykams.

XXXII SKYRIUS

KAD LAIMĖ NE KŪNO GĖRYBĖSE

- [1] O kad ir kūno gėrybėse, tokiose kaip sveikata, grožis ir tvirtumas, neglūdi aukščiausias žmogaus gėris, tampa akivaizdu iš panašių svarstymų. Juk tos gėrybės bendros tiek geriems, tiek blogiems žmonėms, yra nepastovios ir valiai nepavaldžios.

- [2] Be to. Siela yra geresnė už kūną, kuris tik dėl sielos yra gyvas ir turi minėtas gėrybes. Todėl sielos gėris, pavyzdžiui, mąstymas ir panašiai, yra geresnis už kūno gėrį. Todėl kūno gėris nėra aukščiausias žmogaus gėris.
- [3] Dar. Tos gėrybės yra bendros žmogui ir kitiems gyvūnams. Tačiau laimė yra tik žmogui būdingas gėris. Todėl minėtose gėrybėse žmogaus laimės nėra.
- [4] Toliau. Kūno gėrybių atžvilgiu daugelis gyvūnų yra pranašesni už žmogų: kai kurie yra greitesni, kiti tvirtesni, ir taip apie visas kitas gėrybes. Tad jeigu juose būtų aukščiausias žmogaus gėris, tai žmogus nebūtų pats geriausias gyvūnas, bet tai akivaizdi netiesa. Vadinasi, žmogaus laimė yra ne kūno gėrybėse.

XXXIII SKYRIUS

KAD ŽMOGAUS LAIMĖ NE JUTIME

- [1] Kartu tampa akivaizdu, kad aukščiausias žmogaus gėris nėra ir juntančiosios sielos dalies gėrybėse, nes jos irgi yra bendros žmogui ir kitiems gyvūnams.
- [2] Taip pat. Protavimas yra geresnis už jutimą. Todėl protavimo gėris yra geresnis už jutimo gėrį. Todėl aukščiausias žmogaus gėris neglūdi jutime.
- [3] Dar. Didžiausią jutiminį malonumą teikia valgymas ir lytiniai santykiai, kuriems ir turėtų priklausyti aukščiausias gėris, jeigu jis būtų jutime. Tačiau jame jo nėra. Todėl jutime nėra aukščiausio žmogaus gėrio.
- [4] Toliau. Jutimai vertinami dėl jų naudingumo ir dėl pažinimo. Tačiau visas juti-
mų naudingumas susijęs su kūno gėrybėmis. O visas jutiminis pažinimas nu-
kreiptas į protinį, todėl tie gyvūnai, kurie neturi proto, nepatiria kitokio jutimi-
nio malonumo, išskyrus tą, kuris susijęs su nauda kūnui, ir kuriuo vadovauda-
miesi jie ieško maisto arba lytinės sueities. Todėl jutiminėje sielos dalyje nėra
aukščiausio žmogaus gėrio, kuris yra laimė.

XXXIV SKYRIUS

KAD DIDŽIAUSIOS ŽMOGAUS LAIMĖS NĖRA MORALINIŲ DORYBIŲ¹¹ AKTUOSE

- [1] Tačiau akivaizdu, kad ir dorybingoje veikloje didžiausios žmogaus laimės nėra.
- [2] Mat žmogaus laimė tam, kad būtų galutinė, neturi būti nukreipta į kurį nors kitą tikslą. Tačiau visų dorybių veiksmai yra nukreipiami į ką nors kitą. Tai akivaizdu pažvelgus į svarbiausius iš jų. Juk karo reikaluose pasireiškiantys narsos veiksmai nukreipti į pergalę ir taiką, nes būtų kvaila kariauti tik dėl karo. Panašiai ir teisingumo aktai yra nukreipti į taikos tarp žmonių palaikymą, nes kiekvienas yra ramus tada, kai turi tai, kas jo. Panašiai yra ir visuose kituose reikaluose. Todėl didžiausios žmogaus laimės dorybingoje veikloje nėra.

- [3] Dar. Moralinės dorybės yra tam, kad remiantis jomis būtų galima laikytis vidurio tiek vidinėse aistrose, tiek išoriniuose reikaluose. Tačiau negali būti, kad saiko nustatymas aistrose arba išoriniuose reikaluose būtų galutinis žmogaus gyvenimo tikslas, nes pačios aistros ir išoriniai dalykai yra nukreipti į kažką kitą. Todėl neįmanoma, kad moralinių dorybių aktuose būtų didžiausia žmogaus laimė.
- [4] Toliau. Kadangi žmogus yra žmogus tik dėl to, kad turi protą, tai būtina, kad jo tikrasis gėris, t.y. laimė, atitiktų tai, kas būdinga protui. O protui labiau būdinga tai, ką jis savyje turi, negu tai, ką kitame daro. Kadangi moralinių dorybių gėris yra tai, ką protas įneša į kitus daiktus, tai jis negali būti aukščiausias žmogaus gėris, t.y. laimė; veikiau jis yra tas gėris, kuris yra pačiame prote.
- [5] Taip pat. Anksčiau parodyta [III, 19], jog galutinis visų daiktų tikslas – tapti panašiams į Dievą. Vadinasi tame, kuo žmogus tampa labiausiai panašus į Dievą, bus jo laimė. O tai nėra dorybingi aktai, nes tokius aktus Dievui galima būtų priskirti nebent metaforiškai: juk Dievui netinka turėti aistrų arba ko nors panašaus, su kuo dorybingi aktai yra siejami. Todėl nedera didžiausios žmogaus laimės, kuri yra galutinis jo tikslas, išvelgti dorybinguose veiksmuose.
- [6] Be to. Laimė yra tik žmogui būdingas gėris. Todėl tame gėryje, kuris, lyginant jį su visais kitais gyvūnais, labiausiai būdingas žmogui, reikia ieškoti jo didžiausios laimės. Tačiau moralinių dorybių aktai nėra toks gėris, nes kai kurie gyvūnai tam tikru būdu dalyvauja tiek dosnume, tiek narsume, bet joks gyvūnas niekaip nedalyvauja protavime. Todėl nedera didžiausios žmogaus laimės išvelgti dorybinguose aktuose.

XXXV SKYRIUS

KAD DIDŽIAUSIOS ŽMOGAUS LAIMĖS
NĖRA SUPRATINGUMO VEIKLOJE¹²

- [1] Iš to taip pat matyti, kad ir supratingumo veikloje nėra didžiausios žmogaus laimės.
- [2] Supratingumas siejasi tik su moralinių dorybių veikla. Tačiau moralinių dorybių veikloje didžiausios žmogaus laimės nėra. Vadinasi, jos nėra ir supratingumo veikloje.
- [3] Dar. Didžiausia žmogaus laimė yra geriausioje jo veikloje. O geriausia žmogaus veikla pagal tai, kas žmogui būdinga, siejasi su tobuliausiais objektais. Bet supratingumo veikla nėra susijusi su tobuliausiais mąstymo arba protavimo objektais, nes jis veikia ne su būtiniais, o tik su atsitiktiniais ir laikiniais veiklos objektais. Todėl jo veikloje didžiausios žmogaus laimės nėra.
- [4] Toliau. Tai, kas nukreipama į ką nors kitą kaip į tikslą, nėra didžiausia žmogaus laimė. Tačiau supratingumo veikla nukreipama į kitą kaip į tikslą dėl to, kad visas praktinis pažinimas, kuriam supratingumas priklauso, yra nukreiptas į

veiklą; taip pat ir dėl to, kad supratingumas leidžia žmogui gerai pasirinkti tai, ko reikia tikslui pasiekti, kaip apie tai rašo Aristotelis *Etikos* šeštoje knygoje¹³. Todėl supratingumo veikloje didžiausios žmogaus laimės nėra.

- [5] Taip pat. Aristotelis *Etikos* pirmoje knygoje rašo, kad neprotingi gyvūnai niekaip nedalyvauja laimėje¹⁴. Tačiau kai kurie iš jų dalyvauja supratingume, kaip tas pats autorius rašo *Metafizikos* pirmoje knygoje¹⁵. Vadinasi, laimės supratingumo veikloje nėra.

XXXVI SKYRIUS

KAD LAIMĖS NĖRA MENO VEIKLOJE¹⁶

- [1] Aišku ir tai, kad meno veikloje jos irgi nėra.
- [2] Juk ir meninis pažinimas yra praktinis. Tad jis nukreiptas į tikslą ir todėl pats nėra galutinis tikslas.
- [3] Be to. Meninės veiklos tikslas yra dirbiniai, kurie negali būti galutinis žmogaus gyvenimo tikslas, nes veikiau mes esame visų dirbinių tikslas: juk jie visi daromi, kad žmonės jais naudotųsi. Todėl meno veikloje didžiausios laimės negali būti.

XXXVII SKYRIUS

KAD DIDŽIAUSIA ŽMOGAUS LAIMĖ GLŪDI DIEVO KONTEMPLIAVIME¹⁷

- [1] Tad jeigu didžiausios žmogaus laimės nėra nei išoriniuose dalykuose, kurie vadinami likimo dovanomis, nei kūno gėrybėse, nei juntančiosios sielos dalies gėrybėse, nei iš protingosios sielos dalies kylančioje moralinių dorybių veikloje, nei praktinėje ir gamybinėje meno bei supratingumo veikloje, tai būtina pripažinti, kad didžiausia žmogaus laimė yra tiesos kontempliavime.
- [2] Mat jis yra vienintelė tik žmogui būdinga veikla, kurioje nedalyvauja joks kitas gyvūnas.
- [3] Be to, jis nenukreiptas į nieką kitą, tik į tikslą, nes tiesos kontempliavimas geidžiamas dėl jo paties.
- [4] Maža to, šia veikla žmogus yra panašus į už jį aukštesnes esybes, nes iš visų žmogaus veiklų tik ji būdinga Dievui ir atskirtosioms substancijoms.
- [5] Iš tiesų šia veikla žmogus prisiliečia prie tų aukštesniųjų esybių, jas tam tikru mastu pažindamas.
- [6] Taip pat, šioje veikloje žmogus yra labiausiai pats sau pakankamas, nes jai labai mažai reikia išorinių daiktų pagalbos.
- [7] Ir atrodo, kad visos kitos žmogaus veiklos formos į ją nukreiptos kaip į tikslą. Juk kontempliacijos tobulumui būtina kūno sveikata, kuriai tarnauja visi gyvenimui reikalingi gaminiai. Taip pat reikia ir aistrų ramybės, kuri pasiekama

- moralinėmis dorybėmis bei supratingumu, ir išorinių pavojų nebuvimo, kurio siekia pilietinio gyvenimo valdymas. Tad teisingai svarstant atrodo, kad visa žmonių veikla skirta tarnauti tiems, kurie kontempliuoja tiesą.
- [8] Tačiau neįmanoma, kad didžiausia žmogaus laimė būtų pirmųjų pradų kontempliavime, nes jis yra pats netobuliausias kaip pats bendriausias daiktų pažinimas galimybėje ir kaip iš prigimties gauta tyrimo pradžia, o ne tiesos tyrimo pabaiga. Taip pat neįmanoma, kad ji būtų žemesniųjų daiktų pažinime, nes laimė turėtų būti proto veikloje, susijusioje su pačiais kilniausiais mąstomais dalykais. Todėl reikia pripažinti, kad išmintingoje, dieviškųjų dalykų svarstymu grindžiamoje kontempliacijoje glūdi didžiausia žmogaus laimė.
- [9] Tad iš viso to, kas jau argumentais įrodyta ir kuo galima įsitikinti indukcija, akivaizdu, kad didžiausia žmogaus laimė glūdi tik Dievo kontempliavime.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Aristotelis. *Nikomacho etika*. Iš senosios graikų kalbos vertė J. Dumčius. // Aristotelis. *Rinktiniai raštai*. – Vilnius: Mintis, 1990, p. 257. „Malonumas padaro veiklą tobulą ne kaip joje glūdinti savybė, o kaip veiklos metu atsirandantis tobulumas, panašiai kaip jaunystėje išsiskleidžia grožis.“
- ² „Habitualiai turi“ reiškia būseną, kai aktualiai nesinaudojama jau turimomis žiniomis: pvz., astronomas, kai jis užsiėmęs buitinais reikalais, apie žvaigždes visiškai nemažsto, tačiau apie jas turi daugybę žinių, bet tik habitualiai.
- ³ Aristotelis. *Rinktiniai raštai*, p. 76. „Vis dėlto, kaip jau sakėme, laimei reikia ir išorinių gėrybių. Mat, neturint materialių išteklių, neįmanoma arba bent jau nelengva kilniai elgtis. Juk daug ką galime pasiekti tik turėdami draugų, tarsi kokių įrankių, arba turto, arba politinę galią. Kai kurių gėrybių, pavyzdžiui, aukštos kilmės, gerų vaikų, grožio, stoka aptemdo pačią laimę. Juk nebus labai laimingas bjaurios išvaizdos, žemos kilmės, vienišas ir bevaikis žmogus. Dar mažiau laimės turės tas, kurio geri vaikai išmirs. Todėl, kaip sakėme, laimei reikia ir šitokių palankių aplinkybių.“
- ⁴ Žr. pirmąją išnašą.
- ⁵ Čia ir toliau romėniškas skaičius reiškia *Sumos prieš pagonis* knygą, o arabiškas – tos knygos skyrių.
- ⁶ Paprasčiauariant, tikslas visada yra geresnis už priemones.
- ⁷ Cerintiečiai – ankstyvojo gnosticizmo atstovo Cerinthuso sekėjai. Apie juos žr. Augustine. *De haeresibus*, 8 (PL 42, 27).
- ⁸ M. T. Cicero. *De inventione rhetorica*, II, 55 [166].
- ⁹ Žr. Augustinus. *Contra Maximinum*, II, 13 (PL, 42, col. 770).
- ¹⁰ Aristotelis. *Rinktiniai raštai*, p. 81. „Jeigu giriami tokie dalykai, kuriuos čia minėjome, tai aišku, kad aukščiausioms vertybėms yra skiriamas ne pagyrimas, o kai kas aukštesnio ir geresnio. Iš tikrųjų taip ir yra. Juk mes gerbiame ir laikome laimingais dievus ir tuos žmones, kurių dieviškumas yra labai ryškus. Panašiai elgiamės ir su aukščiausiomis vertybėmis. Juk niekas negiria laimės, kaip giriamas teisingumas, o priskiria jai didžiausią vertingumą ir laiko ją palaiminta, nes ji yra dieviškesnė ir vertingesnė.“
- ¹¹ Pasakymas „moralinės dorybės“ atrodys kaip pleonazmas, jeigu neatkreipsime dėmesio į tai, kad Akvinietiškos dorybės skirsto į moralės ir proto, arba intelekto, dorybes. Šiame kontekste „dorybę“ (*virtus*) reikia suprasti kaip gebėjimą ir galią, t.y. platesne negu mums įprasta prasme.
- ¹² „Supratingumu“ čia įvardijama sėkminga praktinė proto veikla, kurią dar galima būtų vadinti praktine išmintimi.
- ¹³ Aristotelis. *Rinktiniai raštai*, p. 185. „Aišku, kad jeigu supratingumas ir neturėtų įtakos veiklai, vis tiek jis būtų mums reikalingas, nes jis yra sielos dalies dorybė, ir be supratingumo sąmoningas pasirinkimas nebus teisingas, taip pat be dorybės, nes ši nustato galutinį tikslą, o supratingumas – priemones jam pasiekti.“
- ¹⁴ Aristotelis. *Rinktiniai raštai*, p. 77. „Suprantama, kad nei jaučio, nei arklio, nei kito kurio gyvulio mes nepavadintume laimingu, nes nė vienas iš

jų negali dalyvauti tokioje veikloje, kurią mes aprašėme.“

¹⁵ Aristotle. *Metaphysics*, I, 1; 980a 30. „Gyvūnai iš prigimties turi jutimo galią. Jutimai vienuose sukuria atmintį, o kituose ne. Todėl pirmieji yra supratingesni ir tinkamesni mokytis nei antrieji, kurie atminties neturi; tie, kurie negali girdėti garsų, yra supratingi, tačiau jų negalima apmokyti, pvz., bičių ir kitų į jas panašių gyvūnų rūšių; o tie, kurie šalia atminties dar turi ir klausą, gali būti apmokyti.“ (Vertimas iš anglų kalbos – mano. G. V.)

¹⁶ „Meno veikla“ čia apima ne tik menininko siaurąją prasme, bet ir amatininko veiklą.

¹⁷ Lot. *contemplatio* reiškia stebėjimą ir mąstymą, tiksliau, stebimo dalyko apmąstymą. Stebėti galima arba tiesiogiai juntama, arba bent jau įsivaizduojamą objektą. Tačiau Dievas yra tik mąstomas. Vadinasi, terminu „kontempliacija“ bandoma teologijai sugražinti tai, ko ji atvirai atsisako, skelbdama Dievą tik mąstomu (*intelligibilia*) objektu. Iš tiesų *intelligibilia* yra nonsensas. Objekto, kurio negalima bent jau įsivaizduoti, neįmanoma ir mąstyti. Vadinasi, šio skyriaus kontekste kontempliacija yra sąvoka, rodanti teologijos prieštarumą.

Iš lotynų kalbos vertė ir komentarus parašė
doc. dr. Gintautas VYŠNIAUSKAS,
Klaipėdos universitetas

Versta iš S. *Thomae de Aquino Summa contra gentiles*, Romae, Apud sedem commissionis Leoninae et apud librariam Vaticanam, Desclée et C. – Herder, 1934.